Posudek oponenta k disertační práci „ Teoretické koncepce postupů oddělování výnosů a nákladů do jednotlivých období“

Doktorandka: Růžena Kotlářová

Ing. Růžena Kotlářová předkládá k obhajobě disertační práci s velmi zajímavým tématem, které se na první pohled zdá být čistě teoretickým tématem, ale toto teoretické téma je velmi aktuální pro řešení potřeb současné praxe. Analyzované teorie mají co říci účetnictví, které má dávat informace pro racionální finanční řízení podniků a v celku i celého hospodářství, a to jak na úrovni národní, tak na úrovni globální.

Doktorandka uchopila práci po linii tří hlavních koncepcí pro finanční účetnictví:

- po linii postavení realizačního principu v konceptu, který je obsažen v německém obchodním zákoníku, který je ovlivněn německými bilančními teoriemi (většinou z 30. let minulého století),
- po linii „accrual principle“ pro zjišťování hospodářského výsledku podle US GAAP,
- po linii „accrual principle“ zjišťování hospodářského výsledku podle IFRS.

Této hlavní obsahové struktuře odpovídá i struktura předložené práce zpracované do šesti kapitol včetně úvodu a závěru.

Doktorandka v úvodu správně poukazuje na problémy střetu dvou základních koncepcí finančního účetnictví, zejména v oblasti zjišťování hospodářského výsledku. Jednak koncepce kontinentální Evropy, jednak koncepce tzv. anglosaské. Střet těchto koncepcí je významný, protože z jeho řešení vzejde koncepce světového účetnictví, které musí odpovídat světové globální ekonomice. Všímá si těchto koncepcí v oblasti periodizace hospodářského výsledku a principů, které jsou brány jako její základ. Cíl, který si doktorandka vymezila je významný: srovnat různé přístupy k periodizaci při zjišťování výsledku hospodaření.

Ve druhé kapitole v obecné rovině pojednala o postavení zisku v účetnictví, vztah realizačního principu k dalším zásadám pro měření zisku, zejména zásadě uchování podstaty podniku. Správně konstatovala, že v současné době platné účetní regulační normy vycházejí ze dvou koncepcí uchování podstaty podniku:

- uchování finančního kapitálu (koncepce zachování kapitálu),
- uchování produkčního kapitálu (koncepce udržení substance).

Tyto koncepce chápe v souvislosti s principy:

- přednosti ekonomického obsahu před formou,
- individuálního ocenění majetku,
- opatrnosti,
- realizačním principem,
- trvání podniku – předpokladu nepřetržité činnosti podniku.

V tomto kontextu zmínila věcné vazby na různé teorie uchování kapitálu, udržení substance, zachování výnosu, bilanční teorie.

Třetí kapitolu věnovala autorka Německému obchodnímu zákoníku (HGB), jakožto představiteli účetní normy založené na kontinentálním konceptu účetnictví. Zajímala se

zejména o postavení realizačního principu v této účetní normě. V kapitole uvedla a tím i shrnula různé pohledy na realizační princip, které se v průběhu let promítly do normativní úpravy HGB, jako např.:

- realizační princip jako projev opatrnosti, tj. zabraňování vyplácení nerealizovaných zisků,
- realizační princip jako základ periodického vykazování hospodářského výsledku,
- realizační princip jako základ pro uznávání a oceňování výnosů a zisku, (s okamžikem realizace je spojen skok v hodnotě),
- realizační princip a uznávání nákladů, jejich vztahu k uznaným výnosům,
- princip realizace ve vztahu jen k výnosům (určení okamžiku realizace, určení výše realizované částky, okamžiky uzavření smlouvy, okamžik dodání výkonu, okamžik zaplacení) atd.

Doktorandka poukázala i sporné otázky, které různá pojetí realizačního principu mohou vyvolávat. Pozornost věnovala i teoriím dualistického charakteru realizačního principu, teoriím uznání rozdílu mezi okamžikem uznání zisku a okamžikem realizace obratu v německých účetních teoriích. Zde autorka vidí myšlenkové propojení ke konceptu založeném na širokém oceňování na bázi fair value (Fair value Accounting).

V závěru této kapitoly autorka vyjadřuje názor, že **má-li dojít ke zpřesňování zveřejňovaných účetních informací z hlediska uznání zisku, pak uznání zisku na bázi realizačního principu je objektivnější než u zisku zjištěného na základě fair value. Domnívá se, že informace na bázi fair value lze v účetnictví zajišťovat v podobě „doplňkových" informací.** Tento názor může být vnímán jako názor diskusní, ale domnívám se, že má své opodstatnění.

Ve stejném rozsahu, v jakém doktorandka zkoumala realizační princip a uznání zisku v německém modelu, doktorandka zkoumala i koncept na bázi accrual principle periodického zjišťování hospodářského výsledku podle US GAAP. Této problematice věnovala kapitolu 4. Vyšla ze zkoumání tří pilířů americké úpravy účetnictví:"

- princip oceňování v historických nákladech,
- realizační princip a
- matching princip (věcné a časové shody přiřazování nákladů k výnosům). Postupně se věnovala vývoji pojetí těchto principů, jejich výhodám, nevýhodám, rizikům při aplikaci. V subkapitole 4.2 Revenue Reconition Project uvedla důvody a závěry, které vedly FASB ke změnám dosavadního uznávání výnosů podle US GAAP. Uvedla jak očekávané přínosy nové úpravy, tak obavy z očekávaných rizik, které mohou novou úpravou být vyvolána.

Významnou částí práce je kapitola pět. Je orientována na obdobný projekt jako projekt FASB, tj. na uznání výnosů. Srovnáním problematiky uznávání výnosů podle HGB a podle IFRS konstatuje autorka značnou kritiku současné úpravy uznávání výnosů podle IFRS. V podstatě se opakují otázky: kdy je okamžik realizace, v jaké výši je možné uznat výnosy. Různá náhledy objevující se jak v platných ustanoveních IFRS, tak v ustanoveních navrhovaných autorka dokládá praktickými příklady. V závěru kapitoly autorka hodnotí výhody a nevýhody současných návrhů na uznávání výnosů a dochází k těmto závěrům:

- **právně prosaditelné smlouvy jako hlavní kritérium uznání výnosů** zdánlivě zvyšuje míru objektivity k uznání výnosů, ale otevírá i prostor pro manipulaci, kritérium by bylo značně formálně právní mohlo by být odtrženo od reálného procesu,
- **rozpor prosaditelné smlouvy a reálné realizace** – faktické zrušení realizačního principu,

- **Zvýšení významu uhrazené zálohy při určení okamžiku realizace,** tj. vnímání zaplacení zálohy jako momentu realizace. Problém, není to jen nástroj ke snížení rizika z nízké bonity zákazníka?
- **Oceňování závazků reálnou hodnotou** – obvyklé smluvní závazky nejsou volně obchodovatelné – jaká je pak spolehlivost oceňování reálnou hodnotou.
- **Tendence oceňování pohledávek a závazků ve fair value** – v okamžiku vzniku právně vymahatelné smlouvy – problém míry subjektivního vlivu při určování fair value.

Závěr v kapitole šest je shrnutím vývojových tendencí v oblasti uznávání výnosů, uznávání a vykazování zisku. Ze závěru je patrný protichůdný přístup různých uživatelů účetních informací, který se pak střetává při formulaci koncepcí pro uznávání a vykazování výnosů a zisku. Současné protichůdné tendence ve světové, evropské i české účetní legislativě vyhovují spíše uživatelům kapitálových trhů, kteří jsou spíše „letmými vlastníky" a z hlediska dlouhodobé prosperity podniku mohou být vlastníky problematickými. Zatím se zdá, že tento typ uživatelů nabývá vrchu a má větší vliv na aplikaci principů a pravidel pro uznávání výnosů a zisku v duchu anglosaského přístupu.

Práce tak upozorňuje na problematičnost prosazovaných koncepcí, což v kontextu se světovou finanční situací je jistě velmi přínosné, nutí k zamyšlení a k dalšímu rozvoji účetních teorií, které, ač si to možná veřejnost příliš neuvědomuje, mají pro praktické nastolení racionálních účetních systémů velký význam.

Otázky pro obhajobu práce:

1. Jsou německé účetní teorie přínosné i v současné době?
2. V kterých směrech jsou naopak přínosné účetní teorie aplikované v SFAS a v IFRS?

Předložená práce odpovídá požadavkům kladeným na disertační práce. Jejím přínosem je shrnutí teoretických konceptů pro uznávání výnosů a zisku, jejich srovnání a možnosti očekávaných vývojových tendencí a tím vytváření podmínek pro funkci účetnictví jako nástroje racionálního finančního řízení. Práci doporučuji k obhajobě.

Za předpokladu úspěšného obhájení před stanovenou komisí, doporučuji udělení titulu Ph.d.

V Praze 13. prosince 2008

Hana Vomáčková

Prof. Ing. Hana Vomáčková,CSc.